Joschka Fischer visar vägen för Europa

I den magnifika Aula Magna på Stockholms universitet överlade i veckan svenska statsvetare på temat »Europe After Ten Years«. Som vanligt stod frågan om »demos« i centrum. Finns det europeiska medborgare?

Diskussionen tillfördes den här gången faktastoff, från professor Hans-Dieter Klingemann vid Wissenschaftszentrum i Berlin. Uppslutningen kring demokratins institutioner, värden och medborgarkrav är stor och rätt likartad över hela Europa, inklusive ansökarländerna. Undantagen utgörs, än så länge, av Ryssland, Ukraina, Vitryssland och Albanien. Där bör gränsen därför dras för EU-medlemskap, menade Klingemann.

Men pressad av professor Daniel Tarschys tillade Klingemann under diskussionen att man också kan tänka sig den omvända verkningskedjan: att demokratiska institutioner med tiden formar demokratiska medborgare. Han nämnde själv Tyskland som exempel. Opinionsmätningar efter kriget visade att en auktoritär, icke-demokratisk, syn var utbredd bland tyskar i allmänhet – alltså även efter den katastrof diktaturen fört till för det tyska folket. När Klingemanns institut i dag undersöker samma fråga finner det att tyskarna minst av alla tillfrågade folk tror på en auktoritär regim.

Medborgare i 27 länder har ställts inför två typer av auktoritärt politiskt styre: a) »Ha en stark ledare som inte behöver bry sig om parlament och val.« b) »Låta armén styra.« Den andel medborgare som ger högt samlat stöd för dessa två styrelse-

typer i några olika länder är: Tyskland (västra) 1 procent, Tyskland (östra) 2, Norge 3, Sverige 5, Ungern 5, USA 5, Estland 6, Spanien 8, Lettland 8, Finland 10, Serbien 10, Kroatien 13, Litauen 15, Bulgarien 19, Ryssland 20, Rumänien 22.

När Klingemann uttalar sig om den demokratiska medborgarkulturen i olika länder sker det utifrån en sammanvägning av många fler frågor. Men redan den här återgivna säger något om skillnader och likheter, möjligheter och problem:

- Att tyskarna nu är de minst benägna för auktoritärt styre i Europa är förstås en fantastisk historisk förändring.
- Några av de öst- och centraleuropeiska länderna har befolkningar med klart västerländska attityder till demokrati; det gäller i kanske förvånande grad också serber och kroater!
- Finland är ett ovanligt auktoritetstroende land för att tillhöra Västeuropa; även andra delar av undersökningen bekräftar detta.
- De baltiska länderna skiljer sig åt. Estland har en mycket mer demokratiskt mogen befolkning än Litauen.

Klingemanns stora poäng är att en Europeisk Union knappast kan ha som krav och mål att alla Europas länder ska famna samma identitet. Identiteterna i den nya världen är för övrigt många och korsande. Nej, det avgörande och tillräckliga kravet bör handla om demokratins miniminormer. Medborgare som omfattar ett demokratiskt synsätt, i olika länder, kan också tänkas forma demokratiska institutioner på europeisk nivå, i syfte att där hantera viktiga uppgifter som inte kan lösas enbart nationellt. »Konstitutionell patriotism« räcker, alltså anslutning till vissa värden och mål som bör förena européerna. Man behöver inte därtill hylla samma flagga, stå upp inför Beethovens ödessymfoni och ha samma matvanor.

Likväl måste de gemensamma frågorna kunna diskuteras gemensamt. Finns en europeisk offentlighet? Ett test gavs i veckan. Hela Europa diskuterar nu det tal på temat »Quo vadis Europa?«, vart går Europa, som Tysklands utrikesminister Joschka Fischer höll på Humboldt-universitetet i Berlin den 12 maj. Det var ett remarkabelt tal. Det är dags att vi uppmärksammar det också i Sverige.

Andra hälften av 1900-talet var för Europas del oerhört mycket bättre än första hälften, påminde Fischer. Den har präglats av en utveckling mot demokrati i stället för diktatur, och av integration i väst i stället för maktbalanstänkande. Av central betydelse har varit dels USA:s närvaro i Europa, dels alliansen Frankrike/Tyskland. »Vägen med europeisk integration har visat sig fenomenalt framgångsrik«, konstaterade ledaren för De Gröna.

Nu kan integrationen omfatta hela Europa, även öst. Detta är nödvändigt, redan av upplyst egenintresse. Det går inte att ha integration i väst och samtidigt nationalistisk maktkamp i östra delen av Europa, hävdar Fischer. Bland annat skulle en sådan ordning bakvägen återinföra gamla konfliktlinjer också i det västliga EU (med till exempel olika alliansparter för Tyskland och Frankrike).

Det är nödvändigt att gå vidare så snabbt som möjligt med EU:s utvidgning österut. Men samtidigt måste EU stärkas politiskt, så att institutionerna fungerar även med dubbelt så många medlemmar.

Detta kräver fundamentala reformer, hävdar Fischer. »Hur skulle ett EU-toppmöte se ut med 30 regeringschefer? Trettio olika ordförandeskap? Hur länge skulle Europeiska Rådets möten vara? Dagar, kanske veckor? Hur skulle 30 stater kunna balansera sina intressen, komma till beslut och sedan verkligen handla?« Frågorna är retoriska. De grundas på handfast erfarenhet, närmast när Fischer och Schröder ledde en förfärliga nattlig budgetförhandling vid toppmötet i Berlin för ett år sedan, då med 15 regeringschefer.

Fischer fortsätter: »Fråga efter fråga, men det finns ett mycket enkelt svar: övergång från en union av stater till en full parlamentarisk europeisk federation ... Denna federation måste grundas på traktat om en europeisk författning.«

Slutsatsen är explosiv, men borde vara självklar. »Monetmetoden«, grundarfädernas strategi att ta små funktionella steg i taget och låta integrationen bli en indirekt effekt av ett praktiskt samarbete i sakfrågor, har nått vägs ände, fastslog den tyske utrikesministern. Nu måste EU ta ett nytt stort politiskt reformbeslut, av samma dignitet efter kommunismens fall som den process man inledde efter nazismens nederlag.

Fischer för så ett varsamt resonemang om hur man ska balansera nationalstaterna och den Europeiska unionen. Två kamrar behövs, som i USA: en som representerar staterna, en som företräder befolkningarna. Fischer har det konstruktiva tillägget att parlamentarikerna i »representanthuset« samtidigt borde sitta i sina hemländers parlament, en tanke som Odd Engström och Mats Hellström också förde fram på DN Debatt i början av 90-talet.

Därtill behövs en Europaregering, som är tydlig och ansvarig. Dagens diffusa förhandlingssystem bär inte för framtiden.

Om inte något görs inom en tioårsperiod kommer inte EU att bli handlingsdugligt, menar Fischer. »En kris kan inte lösas i enlighet med logiken i den hittillsvarande marginella Monetmetoden.« Reformer kan bli framgångsrika »bara om Europa etableras på nytt genom en författning.«

Som den praktiske politiker Fischer är diskuterar han sedan också i sitt tal vad man gör om det här visar sig inte gå att få enighet omkring. Kanske kan då ett »gravitationscentrum«

skapas genom att en kärngrupp går vidare på egen hand, men med krav på sig att vara öppen för andras anslutning senare.

De Grönas ledare i Tyskland tar rollen av Europas Alexander Hamilton. Konflikter går att sortera, ja en konstitutions roll är i mycket just att skapa en tydlig ordning för att balansera och hantera olika krav. I Europa måste ännu större hänsyn än i USA tas till staternas starka ställning.

Den tyske utrikesministern har nu brutit hämningen att tala uppriktigt om Europas konstitution. Hans tal blir en central utgångspunkt för all fortsatt Europadebatt. Finns det något svenskt statsråd som har någon tydligt formulerad synpunkt i ämnet? Om en månad tar Sverige plats, tillsammans med Frankrike och Portugal, i EU:s ledningstrojka, så det vore inte fel om också vår regering började fundera över hur Europa ska styras för framtiden.

Utan grundläggande reformer är risken stor att östutvidgningen blir oförenlig med ett EU som fungerar. I samma ögonblick som det stora målet nås, att alla Europas länder kan integreras i demokrati, skulle verkningskraften upphävas genom att institutionerna är byggda för sex medlemmar men ska härbärgera 30 eller fler. EU skulle misslyckas just för att det äntligen lyckas. Detta får inte ske.

EU måste både utvidgas österut och stärka sin handlingskraft. Det är Joschka Fischers budskap, och han har kommit en bra bit på väg att visa också hur det kan göras.

21 maj 2000